

ΘΕΜΑ: Το ρεμπέτικο

Η θεματολογία του ρεμπέτικου (συνέχεια)

α) Χαρτοπαιξία

1. Η μάχη με το πεπρωμένο του Α.Βιστωνίτη (Το ΒΗΜΑ, 31/12/2000)

Το σκάκι και η τράπουλα
Κρυπτογραφία και χαρτοπαιξία
Ο Ντοστογιέφσκι και ο παίκτης
Ρώσικη ρουλέτα
Η τελευταία μίζα

2.Τραγούδια σχετικά με την χαρτοπαιξία

Τάλιρα
Μπατίρης

3. Ο Τζόγος (η χαρτοπαιξία) κείμενο του Γ. Σκίντσα, (Το Βήμα (31-02-05)

- α) Γενικά
- β) Σωτηρία Μπέλλου
- γ) Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου

Ρίξε μια ζαριά καλή
Του Βοτανικού ο μάγκας
Ρίξε τσιγγάνα τα χαρτιά

Χαρτοπαιξία

1. Η μάχη με το πεπρωμένο του Α.Βιστωνίτη

Η τράπουλα, η ρουλέτα, τα ζάρια και οι μονόχειρες ληστές των καζίνων ως μανιχαϊκά φετίχ και ζόρκια της σύμπτωσης. Η λογοτεχνική μεταγραφή

Ο γνωστός Αμερικανός θεατρικός συγγραφέας Ντέιβιντ Μάμετ όριζε αφοριστικά τη βασική αρχή που θα πρέπει να χαρακτηρίζει τον παίκτη του πόκερ: «*Αν δεν έχεις καλό χαρτί, πήγαινε πάσο. Αν όμως έχεις, κάνε τους άλλους να σε πληρώσουν*». Την αρχή αυτή βεβαίως σπάνια οι θιασώτες του τζόγου την τηρούν κατά γράμμα. Στη χαρτοπαιξία, όπως και σε όλα τα τυχερά παιχνίδια γενικώς, το πέρασμα από τον πλούτο στη φτώχεια ή από την τύχη στην ατυχία και αντιστρόφως είναι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Η τράπουλα, η ρουλέτα, τα ζάρια και οι μονόχειρες ληστές των καζίνων αποτελούν μανιχαϊκά φετίχ και ζόρκια της σύμπτωσης. Έτσι ο τζόγος θα πρέπει να θεωρηθεί όχι μόνο κοινωνικό αλλά και πολιτισμικό φαινόμενο, αφού περιέχει ικανά στοιχεία πάθους και ακραίων καταστάσεων, που οδηγούν την προσωπικότητα στα όρια της.

Η σχέση ωστόσο της τέχνης με την τύχη είναι μυθολογικής τάξης. Η θεά Τύχη ήταν κόρη του Ωκεανού και της Τηθύος και τα σύμβολά της υπήρξαν το κέρασ της Αμάλθειας (αντιπροσωπεύει την αφθονία), ο τροχός, η σφαίρα και οι πτέρυγες (δείχνουν το άστατο της Τύχης). Αν τώρα προσθέσουμε και ένα πολύ νεότερο στοιχείο και με τα μυθολογικά δεδομένα αφηρημένο, το χρήμα, μπαίνουμε στο κλίμα της χαρτοπαιξίας, των καζίνων και των στοιχημάτων, το οποίο τόσο συχνά συναντάμε στα έργα της πεζογραφίας.

Στην ποίηση όμως τα πράγματα είναι αρκετά διαφορετικά. Εδώ δεν έχουμε καμία αφηγηματική έξαρση που να προέρχεται από τις αναρίθμητες παραλλαγές του παιχνιδιού αλλά μια αναγωγή της σημασίας στην περιοχή των συμβόλων και των ερμηνευτικών δεδικασμένων. Η σύμπτωση μεταβάλλεται σε καπρίτσιο της μοίρας, σε ευχή και κατάρα του λόγου.

Το σκάκι και η τράπουλα

Το χαρακτηριστικότερο και ουσιαστικά το πιο πρόσφατο παράδειγμα είναι οι υπερρεαλιστές, οι οποίοι χωρίς αμφιβολία είναι εκείνοι που με νεορομαντικό πάθος ανήγαγαν τη σύμπτωση ή την Τύχη σε μούσα τους. Η ερμηνεία των τραπουλόχαρτων, και ιδιαίτερα του ταρό (στην «Αρκάνα 17» του Μπρετόν, λ.χ., αλλά και σε άλλα βιβλία του), είναι μια προσπάθεια να αντιστραφούν οι δοξασίες του εκκλησιαστικού Μεσαίωνα προς χάριν του έρωτα και της ελευθερίας, γιατί ο έρωτας ειδικά δεν αποτελεί παρά προϊόν της σύμπτωσης, γι' αυτό και είναι απολύτως ποιητικός. Πρέπει να σημειώσουμε ότι ο Μπρετόν, ως δεδηλωμένος άθεος και υπεραπιστής των ονείρων, όπως και ο Νοβάλις, θεωρούσε τον εαυτό του νυχτερινό ποιητή, ακολουθώντας και εδώ μια λίγο-πολύ ρομαντική παράδοση. Η επίδραση των «Ύμνων της νύχτας» του Νοβάλις στο έργο του υπήρξε εντονότατη.

Άλλοι υπερρεαλιστές, όπως ο Νικόλαος Κάλας, (Ράντος) θεωρούσαν τον υπερρεαλισμό αλλά και τον μαρξισμό μορφές μανιχαϊκής γνώσης, γι' αυτό και τους ενδιέφερε το σκάκι περισσότερο από την τράπουλα. Το σκάκι, με τα λευκά και τα μαύρα τετράγωνα του, αντιπροσωπεύει τα δύο επίπεδα του κόσμου, όπως στην τράπουλα περιέχονται δυνάμει η τύχη και η ατυχία, το καλό και το κακό.

Κρυπτογραφία και χαρτοπαιξία

Αν πάμε στον 19ο αιώνα, η μανία του Έντγκαρ Άλαν Πόε με την κρυπτογραφία ενδέχεται να έχει τις ρίζες της στο πάθος του για τη χαρτοπαιξία. Ξεκλειδώνοντας έναν γρίφο ή λύνοντας ένα αίνιγμα είναι σαν να ανοίγει κανείς την πύλη για το βασίλειο της Τύχης, που είναι σχεδόν ισότιμο με το βασίλειο της Γνώσης.

Ο τζόγος αποτελεί μέγιστο πάθος, γιατί σύμφωνα με τον ποιητή του «Κορακιού» «μπαίνει στο αίμα σου», φράση που αποτελεί σήμα-κατατεθέν όλων των μεγάλων τζογαδόρων του Λας Βέγκας

ακόμη και σήμερα. Εξαιτίας του πάθους του για τη χαρτοπαιξία άλλωστε δεν τα κατάφερε να παρακολουθήσει παρά μόνο για έναν χρόνο (το 1826) μαθήματα στο πανεπιστήμιο, αφού τα χρέη του στα χαρτιά έφθασαν στο τεράστιο για την εποχή ποσό των 2.000 δολαρίων, το οποίο ο πατριός του Τζον Άλαν αρνήθηκε να πληρώσει, γι' αυτό και ο Πόε αναγκάστηκε να καταταγεί εθελοντής στον στρατό.

Εντελώς αντίθετη είναι η περίπτωση του πεζογράφου, ποιητή και μαθηματικού Λιούις Κάρολ, που έγραψε δύο από τα γοητευτικότερα βιβλία για κάθε ηλικία, την *Αλίκη στη Χώρα των Θαυμάτων* και το *Μέσα από τον καθρέφτη*. Αν τα τραπουλόχαρτα παίρνουν ζωή και αν αυτή η χάρτινη ζωή είναι το είδωλο της πραγματικής στον καθρέφτη, η μαθηματική διάταξη της ανοησίας έχει την απaráμιλλη δύναμη να καθιστά ελκυστικό ακόμη και το πιο γελοίο στοίχημα. Είναι εντυπωσιακό όντως το ότι τα βιβλία αυτά γράφτηκαν από έναν άνθρωπο ο οποίος δεν διέθετε καμία αίσθηση του χιούμορ, που υπήρξε αφορητά σχολαστικός (όταν πέθανε, βρέθηκαν στους φακέλους του 98.000 εγγραφές), ορκισμένος εργένης, με δασκαλιστικό ύφος και έμμονες ιδέες. Είναι χαρακτηριστικό ότι είχε φτιάξει διαγράμματα όπου σημείωνε που καθόταν ο κάθε επισκέπτης τον οποίο προσκαλούσε για δείπνο, ώστε την επόμενη φορά να τον βάλει να καθήσει στην ίδια ακριβώς καρέκλα και να του σερβίρει μάλιστα το ίδιο φαγητό.

Ο Ντοστογιέφσκι και ο παίκτης

Στη συνείδηση όμως του αναγνώστη της λογοτεχνίας ο συγγραφέας που είναι στενότερα συνδεδεμένος με τον τζόγο είναι ο Ντοστογιέφσκι. Αν το πάθος του Πόε για τη χαρτοπαιξία σε αντίθεση με την εξάρτησή του από το ποτό υπήρξε πρόσκαιρο, η μανία του Ντοστογιέφσκι με τη ρουλέτα δεν τον εγκατέλειψε ποτέ. Η χαρτοπαιξία και ο τζόγος στη ρωσική λογοτεχνία του 19^{ου} αιώνα βεβαίως αποτελούν μοτίβα και άλλων συγγραφέων, όπως του Τσέχοφ λ.χ., αλλά σε κανέναν δεν αποκτούν τις διαστάσεις του ανίερου πάθους που σαν κακή αρρώστια βασανίζει την ψυχή των πρωταγωνιστών, όπως συμβαίνει στον *Παίκτη* του Ντοστογιέφσκι. Ο συγγραφέας των *Δαιμονισμένων* ποτέ δεν κατάφερε να απαλλαγεί από τα χρέη του εξαιτίας του τζόγου, ποτέ δεν είχε οικονομική άνεση παρά το γεγονός ότι τα βιβλία του γνώριζαν πάντοτε μεγάλη επιτυχία και ποτέ του δεν κατάφερε να ξεφύγει έστω και προσωρινά από το πάθος του τζόγου, το οποίο, σύμφωνα με τον Ναμπόκοφ, υπήρξε συμφορά για την οικογένειά του. Ο *παίκτης* είναι ένα μυθιστόρημα καθαρά αυτοβιογραφικό, βασισμένο εν στις εμπειρίες του συγγραφέα από το ταξίδι του στη Γαλλία, στην Αγγλία και στη Γερμανία (1862-1863), όταν εκδηλώθηκε και το πάθος του για τον τζόγο. Όλο το βιβλίο μοιάζει να συνοψίζεται σε μια φράση που εκστομίζει κάποια από τις πρωταγωνίστριές του, η φοβερή γιαγιά Ταρασεβίτσεβα, μανιώδης παίκτρια της ρουλέτας: «Μπορεί να πεθάνω, αλλά θα ξανακερδίσω». Φυσικά δεν ξανακερδίζει ούτε όμως και πεθαίνει. Απλώς επιστρέφει στη χώρα της έχοντας χάσει μια περιουσία στο καζίνο.

Ρωσική ρουλέτα

Υπάρχουν λαοί για τους οποίους ο τζόγος αποτελεί σχεδόν τρόπο ζωής. Στην Κίνα είναι η χαρτοπαιξία, στις χώρες της Κεντρικής Αμερικής και στην Ινδονησία οι κοκορομαχίες, στη Δύση γενικώς ο ιππόδρομος και η ρουλέτα. Στα ινδουιστικά δόγματα η καλή τύχη στον τζόγο έχει αστρολογικές αφετηρίες και διαστάσεις, ενώ το να μην πληρώνει κανείς τα χρέη του στα χαρτιά ή στις κοκορομαχίες θεωρείται ντροπή και η κοινότητα απομονώνει τον οφειλέτη σε τέτοιον βαθμό που τον καθιστά κοινωνικά νεκρό. Ο τζόγος στη Ρωσία, ωστόσο, παίρνει χαρακτήρα σχεδόν μεταφυσικό και δεν είναι άλλωστε τυχαία η έκφραση «ρωσική ρουλέτα», μια από τις πλέον μοιραίες μεταφορές, που παραπέμπει στο γνωστό παιχνίδι όπου οι παίκτες στοιχηματίζουν την ίδια τη ζωή τους. Το μανιχαϊκό σχήμα μαύρο - κόκκινο, άσπρο - μαύρο, ναι - όχι ή, σε τελική ανάλυση, ζωή - θάνατος προκύπτει από την τριαδική σχέση χρόνου, χρήματος και τύχης. Σε τούτη την αυτοκτονική σύγκρουση ο νικητής και το θύμα είναι κάτι περισσότερο από αντίπαλοι: είναι συνένοχοι.

Η συνενοχή προέρχεται από το φαινόμενο της διαστρέβλωσης της έννοιας του χρόνου που είναι

σύμφυτη με τον τζόγο. Ο άνθρωπος ο οποίος ποντάρει τη ζωή του, την περιουσία του ή γενικώς ό,τι πολύτιμο διαθέτει αυτοκαταργείται. Πραγματικότητα του γίνεται η ατελεύτητη παραλλαγή των συμβάσεων του παιχνιδιού, ένας αόρατος πόλεμος με το πεπρωμένο, γιατί οι τζογαδόροι είναι μοιρολάτρες και γι' αυτό κατά κανόνα προληπτικοί.

Η τελευταία μίζα

Στο πέμπτο μέρος ενός από τα συγκλονιστικότερα μυθιστορήματα του 20^{ου} αιώνα, της *Ανθρώπινης μοίρας* του Μαλρό, η υπόθεση του οποίου διαδραματίζεται στην ταραγμένη Σαγκάη του Κουομιτάνγκ και της ένοπλης σύγκρουσης Αριστεράς - Δεξιάς το 1927, τα χαρακτηριστικά της διαστρέβλωσης του χρόνου, του πολέμου με το πεπρωμένο και των προλήψεων που τριβελίζουν τον νου του παίκτη δίνονται εκπληκτικά μέσα σε ελάχιστες σελίδες. Ο πρωταγωνιστής εδώ, ο βαρόνος Κλαπίκ, που τον συναντάμε και στο κύκνειο άσμα του Μαλρό, τα *Αντιαπομνημονεύματα*, πρόκειται να συναντήσει στη Σαγκάη τον βασικό πρωταγωνιστή του μυθιστορήματος, τον κομμουνιστή-επαναστάτη Κίο Γκίζορς, προκειμένου να τον ειδοποιήσει ότι επίκειται μυστική επιχείρηση των στρατευμάτων του Τσανγκ Κάι Σεκ για τη σύλληψη όλων των κομμουνιστών ηγετών. Στον ελάχιστο ελεύθερο χρόνο που του μένει ως την ώρα της συνάντησης με τον Κίο Γκίζορς ο Κλαπίκ περνάει από τη χαρτοπαικτική λέσχη «Μαύρος Γάτος». Εκεί ο βαρόνος, μολονότι δεν είναι συστηματικός τζογαδόρος, χάνει στη ρουλέτα σχεδόν όλα του τα χρήματα, κυρίως όμως χάνει το ραντεβού με τον φίλο του Κίο, γνωρίζοντας ότι έτσι τον στέλνει κατευθείαν στον θάνατο όπως άλλωστε και συμβαίνει. Το παιχνίδι καταργεί τα αισθήματα, τις υποχρεώσεις, το μοιραίο ραντεβού και «καταπίνει», μαζί με τα χρήματα του Κλαπίκ, τη ζωή του ανυποψίαστου και του αθώου. Ο χρόνος της μπίλιας της ρουλέτας καταπίνει τον χρόνο του ρολογιού γιατί ο Κλαπίκ πρέπει να κερδίσει:

«Δεν του έμενε παρά μια μάρκα η τελευταία του μίζα.

Την πέταξε με το δεξί χέρι. Δεν κουνούσε πια το αριστερό, λες και η ακινησία της μπίλιας είχε καθλώσει μαζί της αυτό το χέρι. Κι όμως, αυτό το χέρι τον τραβούσε προς τον εαυτό του. Ξαφνικά θυμήθηκε: δεν ήταν το χέρι που τον καλούσε, ήταν το ρολόι που φορούσε στον καρπό. Έντεκα και είκοσι πέντε. Του έμεναν πέντε λεπτά για να βρει τον Κίο».

Τα πέντε λεπτά γίνονται δέκα και δεκαπέντε, και σε κάποια στιγμή δεν έχει πια σημασία, γιατί ο Κλαπίκ ανακαλύπτει ξαφνικά πως «η μπάνκα του χρωστούσε χρήματα όχι επειδή είχε ποντάρει στον αριθμό που κέρδισε, όχι επειδή είχε χάσει προηγουμένως, αλλά εξαιτίας της φαντασίας και της ελευθερίας του πνεύματός του πως αυτή η μπίλια έβαζε την τύχη στην υπηρεσία του, για να πληρώσει όλα τα χρέη της μοίρας».

Αυτό το πάθος της αντιστροφής ωστόσο δεν σημαίνει απώλεια ή διαστροφή της συνείδησης. Η συνείδηση του παίκτη του Ντοστογιέφσκι είναι του αμετανόητου τζογαδόρου που τον έχει καταπιεί το ίδιο του το πάθος, μια συνεχής άνοδος και κάθοδος στη δίνη των προαισθήσεων και των μεταπτώσεων. Εδώ ο Κλαπίκ «ήξερε πως παρέδινε τον Κίο, πως ο Κίο ήταν αλυσσοδεμένος σ' αυτή την μπίλια, σ' αυτό το τραπέζι, και πως αυτός, ο Κλαπίκ, ήταν η κυρίαρχη μπίλια του εαυτού του και των άλλων».

Στο τέλος του μυθιστορήματος του Ντοστογιέφσκι ο πρωταγωνιστής παραληρώντας μετεωρίζεται ανάμεσα στη σκέψη να φύγει και να επιστρέψει στο σπίτι του ή να γυρίσει στο καζίνο και να παίξει τα τελευταία του 15 λουδοβίκια. Σε ένα παραλήρημα υποθέσεων και αναμνήσεων τυχερών συμβάντων, που είναι το δεισιδαιμονικό άλλοθι του κάθε τζογαδόρου, αυτή η απόλυτη επιβολή του «αν», ο ήρωας δεν παίρνει καμία απόφαση. Ούτως ή άλλως όμως δεν έχει πλέον σημασία. Εδώ ή εκεί, ό,τι έχει και δεν έχει θα τα ποντάρει στον τζόγο. Ο ίδιος ο Ντοστογιέφσκι αφήνει τη Γερμανία, τα καζίνα και τις ρουλέτες της το 1862 και επιστρέφει στην Αγία Πετρούπολη. Τη Ρουλέτα ωστόσο την έχει «πάρει» μαζί του.

Ο κ. Αναστάσης Βιστωνίτης είναι συγγραφέας. Από τις εκδόσεις Πατάκη κυκλοφορεί το βιβλίο του: «Η κοίτη του χρόνου - Τόποι, πόλεις, άνθρωποι».

2. Τραγούδια σχετικά με την χαρτοπαιξία Τάλιρα

Στίχοι: Αγνώστου

Μουσική: Αγνώστου

Είχα πέντε τάλιρα και τα 'παιξα στο ζάρι
και δεν μου 'μεινε ψιλή μωρέ να πάρω ένα ζουνάρι
και δεν μου 'μεινε ψιλή μωρέ να πάρω ένα ζουνάρι
είχα πέντε τάλιρα και τα 'παιξα στο ζάρι

Είχα πέντε τάλιρα και τα 'παιξα στην πρέφα
και δεν μου 'μεινε ψιλή μωρέ να πάρω μια γυναίκα
και δεν μου 'μεινε ψιλή μωρέ να πάρω μια γυναίκα
είχα πέντε τάλιρα και τα 'παιξα στην πρέφα

Είχα πέντε τάλιρα και τα 'παιξα στην κούπα
και δεν μου 'μεινε ψιλή μωρέ να φέρω άσσο κούπα
και δεν μου 'μεινε ψιλή μωρέ να φέρω άσσο κούπα
είχα πέντε τάλιρα και τα 'παιξα στην κούπα

τάλιρο το [táliro] O41 : **1.** κέρμα των πέντε δραχμών: *Μια μαστίχα κάνει τρία τάλιρα*, δεκαπέντε δραχμές. || (επέκτ., προφ.) ποσό των πέντε χιλιάδων ή εκατομμυρίων. **2.** (πληθ., λαϊκ., παρωχ.) χρήματα, πλούτος: *τάλα ρα. ταλιράκι* το ΥΠΟΚΟΡ για να υπογραμμίσουμε τη μικρή του αξία: *Δώσ' μου ένα ~*. [λόγ. επίδρ. (ορθογρ. δαν.: α > η > ι) στο λαϊκό *τάλαρο* < βεν. *talaro* < γερμ. *Taler* σύντμ. του *Joachimstaler* `νόμισμα που κατασκευαζόταν στο *Joachimsthal*`]

πρέφα η [préfa] O25 : είδος χαρτοπαίγιου που παίζεται από τρεις παίκτες και με τριάντα δύο τραπουλόχαρτα: *Η ~ κι η ξερή είναι τα πιο συνηθισμένα παιχνίδια στα καφενεία*. ΦΡ *παίρνω κπ. ή κτ. ~*, παίρνω είδηση, αντιλαμβάνομαι κπ. ή κτ.: *Τον πήρα ~ την ώρα που μου 'παιρνε το πορτοφόλι*. *Δεν πήρα ~ ότι πέρασε η ώρα*. [γαλλ. *préférence* (σύντμ.:)]

κούπα η [kúra] O25α : **I.** κύπελλο με ημισφαιρικό συνήθ. σχήμα, περισσότερο φαρδύ παρά βαθύ: *Γέμισε την ~ με κρασί*. || ποσότητα υγρού που περιέχεται σε μια κούπα: *Ήπια δυο κούπες γάλα*. ΦΡ *γίναμε από κούπες*, μαλώσαμε πολύ, παρεξηγηθήκαμε. *τα κάναμε από κούπες*, αποτύχαμε σε κτ. ή καταστρέψαμε μια σχέση. **II.** μία από τις τέσσερις σειρές των φύλλων της τράπουλας που έχει ως διακριτικό γνώρισμα την κόκκινη καρδιά: *Ντάμα ~*. || *Κούπες*, είδος παιχνιδιού που παίζεται με τράπουλα. [I: μσν. *κούπα* (στη νέα σημ.) < ελνστ. *κοΰπα* `βαρέλι' < λατ. *cup(p)a* με σημασιολ. επίδρ. του ιταλ. *copra* (< λατ. *cup(p)a*)· II: σημδ. ιταλ. *copra*]

Μπατίρης

Στίχοι: Βασίλης Τσιτσάνης

Μουσική: Βασίλης Τσιτσάνης

Μπατίρη με κατάντησες, στους δρόμους να γυρίζω
κι απ' όξω από την πόρτα σου μόρτικα να σφυρίζω
κι απ' όξω από την πόρτα σου μόρτικα να σφυρίζω.

Παλάτια έχασα πολλά για τα γλυκά σου μάτια,
με πλάνεψαν, το φουκαρά και μ' έκαναν κομμάτια,
με πλάνεψαν, το φουκαρά και μ' έκαναν κομμάτια.

Μέσα στην τόση συμφορά οι φίλοι με γελούνε,
μπατίρη με φωνάζουνε και με κατηγορούνε,

μπατίρη με φωνάζουνε και με κατηγορούνε

μπατίρης ο [batírīs] O11 θηλ. **μπατίρισσα** [batírīsa] O27α : (οικ.) αυτός που δεν έχει χρήματα: *Αυτή τη στιγμή δεν έχω να σου δανείσω· είμαι ~.* || ο φτωχός άνθρωπος. **μπατιράκι** το ΥΠΟΚΟΡ. [μπατίρ(ω) δεσ στο μπατιρίζω] -ης (αναδρ. σχημ.)· μπατίρ(ης) -ισσα

μόρτης ο [mórtis] O11 θηλ. **μόρτισσα** [mórtisa] O27α : (παρωχ.) μάγκας ή αλήτης. **μορτάκι** το ΥΠΟΚΟΡ. [ίσως τουρκ. (λαϊκ.) morti 'πεθαμένος' -ς < ιταλ. morti πληθ. της λ. morto 'πεθαμένος'· μόρτ(ης) -ισσα]

φουκαράς ο [fukarás] O1 θηλ. **φουκαρού** [fukarú] O37 : φτωχός, κακόμοιρος, ταλαίπωρος, αξιολύπητος άνθρωπος: *Ένας ~ μεροκαματιάρης είναι. Βρε τη φουκαρού, τι τράβηξε! Φουκαρά μου, τι έχεις να πάθεις ακόμα, καημένη μου.* **φουκαράκος** ο ΥΠΟΚΟΡ. [τουρκ. fukara (από τα αραβ.: 'δερβίσηδες') -ς· φουκαρ(άς) -ού· φουκαρ(άς) -άκος]

3. Ο Τζόγος (η χαρτοπαιξία) κείμενο του Γ. Σκίντσα, (*Το Βήμα* (31-02-05)

α) Γενικά

Σύμφωνα με μια μαρτυρία, όταν γνωστή ρεμπέτισσα έφυγε για το τελευταίο της ταξίδι, δικός της άνθρωπος τύλιξε σε ένα χαρτάκι τα ζάρια της και της τα έβαλε στην τσέπη. Έτσι, για το στερνό κατευόδιο. Ακόμη και αν η παραπάνω εικόνα μπορεί να θεωρηθεί υπερβολική, το ρεμπέτικο και το λαϊκό τραγούδι ή καλύτερα οι εκπρόσωποί του, στιχουργοί, συνθέτες και ερμηνευτές, δεν είναι λίγες οι φορές που ύμνησαν, παρακάλεσαν ή καταράστηκαν τη θεά Τύχη για τα καμώματά της.

Η χαρτοπαιξία, τα ζάρια, ο τζόγος γενικότερα, απετέλεσαν, κυρίως για το ρεμπέτικο τραγούδι, πηγή έμπνευσης των δημιουργών του, εφόσον και τα βιώματά τους ήταν ανάλογα. Προερχόμενοι από κατώτερα οικονομικά στρώματα, πολλοί από αυτούς πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία ή εσωτερικοί μετανάστες από τα νησιά, συγκεντρώθηκαν είτε στο λιμάνι του Πειραιά είτε στους προσφυγικούς συνοικισμούς της Αθήνας είτε στα προάστια της Θεσσαλονίκης. Θέλοντας και μη διαμόρφωσαν μια κοινωνία περιθωριακή μετουσιώνοντας σε μουσική και τραγούδι τα βιώματα, τις μνήμες αλλά και τις διαφορές τους από την κυρίαρχη αστική τάξη. Από τα χασισοποτεία ως τα κελιά των φυλακών, το ρεμπέτικο απετέλεσε τη βάση για μια νέα λαϊκή μουσική της πόλης.

Ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα είχε αρχίσει να διαμορφώνεται στην Ελλάδα ένα περιθώριο το οποίο ζούσε και εμπνεόταν από τις φυλακές και τα παράνομα στέκια. Σε τεκέδες, σε πατάρια ή σε υπόγεια, μαζεύονταν για να καπνίσουν το χασίς άντρες που είχαν σχηματοποιήσει - άθελά τους - έναν μάγκικο τρόπο ζωής και οι οποίοι δεν μπόρεσαν να αντισταθούν στη μαγεία του τζόγου, στην προσπάθεια τους να πάρουν τη μοίρα στα χέρια τους.

«Του Βοτανικού ο μάγκας, το καλύτερο παιδί», που τραγουδούσε ο Γρηγόρης Μπιθικώτσης, θα ήταν απίθανο τις δεκαετίες του '40 και του '50 να μην είχε ευχηθεί στην καλή του νεράιδα, έστω και για μία φορά, «Ρίξε μια ζαριά καλή». Αν την έφερε ή όχι, δεν έχει και τόσο μεγάλη σημασία. Επειδή ακόμη και αν η ζαριά του ήταν καλή, δεν θα άφηνε την «κουβέρτα» ώσπου να καταθέσει μαζί με τα άλλα «αλάνια» και την τελευταία του δεκάρα.

β) Σωτηρία Μπέλλου

Κάτι που έκανε και η Σωτηρία Μπέλλου σε όλη τη ζωή της. Στη βιογραφία της ρεμπέτισσας που έχει επιμεληθεί η Σοφία Αδαμίδου: *Πότε ντόρτια, πότε εξάρεις* (εκδόσεις Νέα Σύνορα - Α. Α. Λιβάνη) διαβάζουμε: «Όσα χρήματα και να έβγαζε, τα έριχνε όλα στα ζάρια. Και έβαζε πολλά λεφτά. Οι λίρες με τη χούφτα κάθε βράδυ. Δεν ήταν λίγες οι βραδιές που η κιθάρα της κόντευε να σπάσει από το βάρος, αφού τη γέμιζαν λίρες οι πελάτες πάνω στο κέφι τους και για τις παραγγελιές. (...) Έλπιζε διαρκώς ότι θα κερδίσει. Όχι για να γίνει ξαφνικά πλούσια. Άλλωστε πλούσια υπήρξε πολλές φορές, αλλά η φτώχεια φαίνεται πως την προτιμούσε. Η φτώχεια της κάποιες φορές ήταν αποτέλεσμα της τρύπιας τσέπης». Όσα κέρδιζε η Σωτηρία Μπέλλου τα «έσπρωχνε» κάθε βράδυ στα «κόκαλα». Μάλιστα το όνειρό της ήταν, αν ποτέ κέρδιζε πολλά λεφτά, πέρα από τις αγαθοεργίες που θα έκανε και την οικονομική βοήθεια προς την ανιψιά της, τα υπόλοιπα να τα έπαιζε. Ίσως όταν τραγουδούσε το «έκαμα την καλύβα μου» του Μπάμπη Μπακάλη να είχε στο μυαλό της τη δική της... καλύβα που έκαιγε κάθε ημέρα στα πατάρια.

γ) Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου

Η Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου είναι αυτή που έχει δηλώσει για τον εαυτό της στον Δημήτρη Λυμπερόπουλο τον Φεβρουάριο του 1970: «Ξέρεις με τα τόσα σουξέ γιατί δεν αξιοποιήθηκα οικονομικώς; Γιατί μετά τον θάνατο της κόρης μου, το 1960, για να ξεχάσω στράφηκα στα χαρτιά. Ήταν η καταστροφή μου. Ξενύχτια, εμπνεύσεις, κόπος χάθηκαν πάνω στην πράσινη τσόχα. Όλα έγιναν καπνός».

Η ίδια η στιχουργός πάλι στη Ρεμπέτικη Ανθολογία του Τάσου Σχορέλη σημειώνει: «Όταν ο άντρας μου είχε νυχτερινή υπηρεσία (σ.σ.: ήταν αστυνομικός), με κλείδωνε για να μην ξεπορτίζω και πηγαίνω για το άτιμο πάθος μου, για χαρτιά. Εγώ είχα συνεννοηθεί με την παλιοπαρέα και ερχόντουσαν με μια σκάλα και κατέβαινα απ' το παράθυρο...». Η Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου ποτέ της δεν έκρυψε την αγάπη της για τη χαρτοπαιξία, όπως δεν έκρυψε ποτέ και το γεγονός ότι πολλοί μουσικοί την εκμεταλλεύθηκαν παίρνοντας τραγούδια της για ένα κομμάτι ψωμί ποντάροντας στο ασίγαστο πάθος της.

Ακόμη και αν ο τζόγος απετέλεσε για πολλούς καταστροφή, δεν έπαψε ποτέ να υφίσταται ή να μην αποτελεί πηγή έμπνευσης για τους ρεμπέτες και τους λαϊκούς συνθέτες. Είναι αυτή η προσπάθεια χειραγώγησης της μοίρας που προκάλεσε τον Μάρκο Βαμβακάρη να γράψει το «Ρίξε τσιγγάνα τα χαρτιά», όχι για να δει αν θα κερδίσει στα ζάρια αλλά για να μάθει τι τον περιμένει στη ζωή του. Και αυτός είναι ίσως ο σημαντικότερος τζόγος.

«Ρίξε μια ζαριά καλή»

Στίχοι: Κ. Βίρβος

Μουσική: Γ. Μπιθικώτσης

Ρίξε μια ζαριά καλή και για μένα βρε ζωή
Φέρε και καμιά εξάρες, φτάνουν πια ντόρτια και δυάρες
Φτάνουν πια τόσοι καημοί
Φέρε και καμιά εξάρες, φτάνουν πια ντόρτια και δυάρες
Φτάνουν πια τόσοι καημοί

Ρίξε μια ζαριά καλή και για μένα βρε ζωή
Και για μένα βρε ζωή ρίξε μια ζαριά καλή

Φίλος και λαβωματιά κι είν' η αγάπη μου φωτιά
Πού να πω τα βάσανά μου, πού να πω τα μυστικά μου
που μου καίνε την καρδιά

Ρίξε μια ζαριά καλή και για μένα βρε ζωή
Και για μένα βρε ζωή ρίξε μια ζαριά καλή

Δεν είμαι παιδί κακό, γιατί θέλεις να πονώ
Έφτασε η ψυχή στο στόμα, μ' ένα ασσόδου ακόμα
απ' τον κόσμο θα χαθώ

Ρίξε μια ζαριά καλή και για μένα βρε ζωή
Και για μένα βρε ζωή ρίξε μια ζαριά καλή

«Ρίξε τσιγγάνα τα χαρτιά»

Στίχοι: Μ. Βαμβακάρης

Μουσική: Μ. Βαμβακάρης

Ρίξε Τσιγγάνα τα χαρτιά
και πες μου την αλήθεια
θα γιάνει τάχα ο καημός
που κρύβω μες στα στήθια

Πες μου ο πόνος της καρδιάς
θα γιατρευτεί λιγάκι
ή θα χαθούν τα νιάτα μου
απ' το πολύ φαρμάκι

Πες μου Τσιγγάνα και φλουριά
εγώ θα σε γεμίσω
την κόρη που μ' αρνήθηκε
θα την ξαναποκτήσω

«Του Βοτανικού ο μάγκας, το καλύτερο παιδί»

Στίχοι: Λ. Τσώλης

Μουσική: Γ. Μπιθικώτσης

Του Βοτανικού ο μάγκας πέθανε την Κυριακή
και τον κλάψαν οι κοπέλες κι όλοι οι φίλοι οι καρδιακοί.

Του Βοτανικού το μάγκα, το καλύτερο παιδί,
στα μπουζούκια, στις ταβέρνες πια κανείς δε θα τον δει.

Πάντα όμορφα γλεντούσε και δεν έκανε κακό
και τον αγαπούσαν όλοι μέσα στο Βοτανικό.

Του Βοτανικού το μάγκα, το καλύτερο παιδί,
στα μπουζούκια, στις ταβέρνες πια κανείς δε θα τον δει.

Του Βοτανικού ο μάγκας είχε ωραίο παρελθόν
απ' τα γλέντια και απ' τους μάγκες θα 'ναι τώρα πια απών.

Του Βοτανικού το μάγκα, το καλύτερο παιδί,
στα μπουζούκια στις ταβέρνες πια κανείς δε θα τον δει.